

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 5 (240) БЕРЕЗЕНЬ

2012

2012 березень № 5 (240)

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Частина I

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 6 від 27 січня 2012 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор Курило В. С.

Заступники головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор Савченко С. В.

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор Бур'ян М. С.,

доктор медичних наук, професор Виноградов А. О.,

доктор філологічних наук, професор Галич О. А.,

доктор педагогічних наук, професор Горошкіна О. М.,

доктор сільськогосподарських наук, професор Конопля М. І.,

доктор філологічних наук, професор Сичельникова Л. М.,

доктор педагогічних наук, професор Харченко С. Я.

Редакційна колегія серії “Педагогічні науки”:

доктор педагогічних наук, професор Ваховський Л. Ц.,

доктор педагогічних наук, професор Гавриш Н. В.,

доктор педагогічних наук, професор Докучаєва В. В.,

доктор педагогічних наук, професор Лобода С. М.,

доктор педагогічних наук, професор Максименко Г. М.,

доктор педагогічних наук, професор Ротерс Т. Т.,

доктор педагогічних наук, професор Сташевська І. О.

доктор педагогічних наук, професор Хриков Є. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чиж О. Н.

Редакційні вимоги

до технічного оформлення статей

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см ; верхній колонититул — 1,25 см , нижній — 3,2 см .

У верхньому колонититулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2012.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри, домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

1.	Аніщенко А. П. Педагогічні умови формування молодіжних ініціатив у сучасних умовах глобального світу.....	6
2.	Бондаренко В. В. „Діти вулиці” як об’єкт соціально-педагогічної роботи.....	14
3.	Костючек М. Ф. Сучасний стан освітньо-виховної системи як чинник потрапляння дітей у ситуацію торгівлі людьми.....	20
4.	Макаренко А. В. Психолого-педагогічна характеристика вихованців закладів інтернатного типу.....	27
5.	Рень Л. В. Стан та проблеми організації профілактичної роботи з дітьми вулиці.....	36
6.	Скоромна О. П. Юне материнство як соціально-педагогічна проблема.....	46
7.	Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження.....	51
8.	Цибулько Л. Г. Психолого-педагогічна характеристика дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, підліткового віку як специфічної демографічної групи.....	61

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

9.	Бадер В. І. Педагогічні умови соціалізації студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	69
10.	Кіш Н. В. Психолого-педагогічні особливості формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів.....	76
11.	Клочан Ю. В. Особливості соціально-педагогічного консультування.....	85
12.	Козубовська І. В., Бабинець М. М. Невербальні засоби комунікації у професійній діяльності майбутнього менеджера.....	90
13.	Харченко Л. П. Етичні основи ділової бесіди як форми роботи соціального педагога.....	97
14.	Юрків Я. І. Вирішення соціально-педагогічних проблем обдарованих дітей.....	106

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

15. **Белецька І. В.** Соціалізація підлітків засобами діяльності клубних об'єднань..... 116
16. **Доннік М. С.** Соціальне середовище як невід'ємна складова функціонування соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування..... 124
17. **Золотова Г. Д.** Соціокультурний розвиток як засіб профілактики адиктивної поведінки..... 129
18. **Ковальчук І. А.** Значення соціального середовища в процесі становлення особистості сім'янина..... 137
19. **Рогальська І. П.** Взаємодія дошкільників та молодших школярів у комплексі в контексті формування їхнього соціокультурного досвіду..... 142

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

20. **Непочатова М. Н.** Влияние самоотношения студента на его референтность..... 150
21. **Отрощенко Н. Л.** Формування й розвиток самосвідомості (потреби у самореалізації) у процесі профорієнтаційної роботи соціального педагога зі старшокласниками..... 157
22. **Рассказова О. І.** Діагностика соціальності учнів інклюзивної школи..... 166
23. **Фунтикова О. Д.** Анализ проблемы насилия в семье: психолого-педагогический аспект..... 175
24. **Хачатурьян Е. А.** Социально-психологическая дезадаптация подростков как фактор риска суицида..... 182

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

25. **Караман О. Л.** Організаційно-управлінська система соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в Україні..... 189
26. **Краснова Н. П.** Інформаційно-аналітичне забезпечення виховного процесу у виправному закладі..... 201
27. **Сідлецька В. О.** Методи вивчення особистості засудженого і педагогічного впливу на нього в процесі перевиховання..... 213

УДК 37.015.31:343.81

Н. П. Краснова

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИПРАВНОМУ ЗАКЛАДІ

У розвинутих соціальних системах, до яких певною мірою належить і Україна, політичні та адміністративні діячі звертаються по допомогу до соціального працівника, соціального педагога кожний раз, коли проблема, котра стоїть перед ними не може бути ефективно розрішена політичними або адміністративними методами, однак може стати предметом впливу технологій соціальної, соціально-педагогічної роботи. Виходячи з цього, можна стверджувати, що соціально-педагогічна робота у пенітенціарних закладах знаходиться на початковій стадії розвитку.

У залежності від об'єкту соціально-педагогічної роботи, його стану, характеру вирішення завдань та політико-соціального закладу пріоритетними можуть бути різні елементи соціально-педагогічної діяльності: дослідження, соціальний захист, навчання та виховання, прогнозування, планування та інше.

Особливістю соціально-виховної роботи у виправному закладі є те, що вона здійснюється колективним об'єктом – всіма співробітниками цього закладу. Необхідність концентрації зусиль суб'єктів виховної роботи, оптимізації їх діяльності, визначення виховних алгоритмів становить завдання технологізації всього виправного процесу, інакше – розробку соціально-педагогічних технологій, які спрямовані на забезпечення ефективного виправлення засуджених [5].

Проблеми соціально-педагогічної роботи у пенітенціарній сфері у вітчизняній літературі розроблені недостатньо. В більше або меншому ступені питання цієї теми розроблені у дослідженнях суміжних дисциплін (Г. Аванесов, В. Дуюнова, В. Лункова). Проблемами соціалізації та ресоціалізації засуджених займалися М. Садовніков, М. Стурова, Д. Ягунов, розкриттю соціально-педагогічної роботи у пенітенціарній системі присвятили свої дослідження А. Капська, В. Кривуша, Л. Мардахаєв.

Незважаючи на це, на нашу думку, аспект інформаційно-аналітичного забезпечення виховного процесу у пенітенціарному закладі недостатньо розкритий у науковій літературі, що й стало метою нашої статті.

Інформаційне забезпечення виховного процесу виправлення засуджених проводиться таким чином.

Інформація (від лат. *information* – роз'яснення) – відомості, які передаються однією людиною іншій усним, письмовим або яким-небудь іншим способом, а також сам процес передачі або отримання цих відомостей. Інформація грає велику роль в різних галузях науки та

практики. Важливе значення має інформація і в пенітенціарній педагогіці [6].

Ефективність виховного процесу у виправних установах значною мірою залежить від його інформаційного забезпечення.

Під інформаційним забезпеченням виховного процесу слід розуміти сукупність відомостей про події, ситуацію і факти, що характеризують як виховний процес в цілому, так і відомості про групи, колективи і особистість, зокрема, засуджених.

При цьому інформаційне забезпечення розуміється не як проста сума відомостей, а цілком визначений, приведений у порядок об'єм необхідних знань, пропущений через відповідні аналітичні центри, очищений від другорядного, наносного і випадкового, осмислений і усвідомлений, такий, що характеризує тенденції й шляхи розвитку кримінально-виконавчої системи.

Інформація повинна не тільки збиратися тими або іншими способами, але і відповідним чином накопичуватися, оброблятися і в потрібний момент видаватися співробітникам виправної установи.

При організації виховного процесу необхідно мати інформацію про суб'єкт цього процесу, його об'єкт, умови, в яких він протікає, і про його результати.

Відповідно цьому інформацію умовно можна розділити на п'ять блоків.

I. Інформація про суб'єкта виховного процесу включає:

1) зведення про штатну чисельність безпосередніх вихователів (начальників загону), а також дані про додаткові сили вихователів (резерві) з числа співробітників установи і громадськості;

2) дані про структуру колективу співробітників і його якісний стан, як в цілому, так і на рівні окремих його підструктур (колективу відділу соціально-виховної та психологічної роботи, виробничих відділів тощо);

3) відомості про саму діяльність вихователів і осіб, що привертаються до виховної роботи з числа співробітників даної установи, а також представників шефських організацій громадськості, священнослужителів тощо;

4) відомості про взаємодію всіх співробітників колонії з питань виправлення засуджених.

Джерелами інформації тут виступають відомості про штатний розклад співробітників підрозділу, списки членів ради вихователів, методичної ради колонії, особисті плани самоосвіти співробітників.

II. Інформація про об'єкт виховного процесу повинна містити: відомості про особу і групи засуджених (соціально-демографічні, кримінально-правові, кримінологічні, психолого-педагогічні характеристики). Це необхідно для організації індивідуальних, групових і масових виховних заходів.

Вся ця інформація поступає з самих різних джерел: особистих справ засуджених, спостережень за їх поведінкою і діяльністю,

відомостей, що отримуються в результаті індивідуальних, групових і колективних бесід з ними тощо.

III. Інформація про організацію процесу виправлення засуджених містить в собі:

1) відомості про проведення масових, групових, індивідуальних виховних заходів щодо основних напрямів виховання: трудового, етичного, естетичного, правового, фізичного;

2) дані по реалізації виховного потенціалу основних засобів виправлення засуджених;

3) відомості про керівництво суспільними формуваннями засуджених і їх функціонування.

IV. Інформація про умови організації процесу виправлення засуджених включає:

1) відомості про місце і район дислокації установи, його найближче соціальне оточення;

2) зведення про матеріально-технічне забезпечення процесу виправлення засуджених;

3) відомості про морально-психологічний клімат у пенітенціарному закладі, про соціально-педагогічне середовище в колонії тощо.

Джерелами інформації даного блоку є: акти інспекторських перевірок і пропозицій, протоколи нарад керівництва, протоколи засідань методично-виховної ради та ін.

V. Інформація про результати процесу виправлення засуджених включає відомості про рецидивну злочинність, про поведінку і діяльність засуджених після звільнення.

Джерелами інформації в даному випадку є: відомості (довідки) про досвід і стан масової виховної роботи, акти інспекторських перевірок, книги обліку виховних заходів, матеріали стінного друку, розклади занять із засудженими, щоденники самовиховання [4].

Інформацію можна також класифікувати на зовнішню інформаційну, внутрішню управлінську, внутрішню поінформовану, що управляє, зовнішню.

Зовнішня інформація, що управляє (командна), – це норми кримінально-виконавчого законодавства, законодавчі акти, що регламентують виконання покарання і процес виправлення засуджених; ухвали та вирішення органів суду і прокуратури; накази, розпорядження, інструкції вищестоящих відомчих органів. Ними регулюється і конкретизується виконання покарання, виправлення засуджених, а також практична діяльність співробітників.

Зовнішня інформаційна інформація є відомостями, використовуваними вихователями при здійсненні процесу виправлення засуджених. До неї відносяться всі види зв'язку з громадськістю, родичами засуджених, повідомлення співробітників інших відділів і служб.

До *внутрішньої інформації, що управляє*, відносять розпорядження, вказівки і вимоги співробітників, які звернені безпосередньо до засуджених по дотриманню ними розпорядку дня, режиму, дисципліни, викорінюванню шкідливих звичок тощо.

Внутрішня поінформована інформація – це особисті спостереження співробітників за поведінкою того або іншого засудженого, матеріали індивідуальних бесід, матеріали засідань ради вихователів загону, виступи засуджених на загальних зборах, інформація про характер взаємин і спілкування між засудженими та змістом їх діяльності.

Особливий вид інформації представляють різні норми, розпорядження, рекомендації, які доводяться до суб'єкта виховання з метою встановлення певних меж, рамок, в яких повинен організовуватися і здійснюватися процес виправлення. Тобто мова йде про певний алгоритм цього процесу. Ця інформація ретельно збирається, узагальнюється і доводиться до кожного суб'єкта даного процесу, оскільки вона складає його основу – саме відповідно до неї визначаються види виховання: трудове, етичне, правове, естетичне та інші.

Інформація повинна бути чітко засвоєна адміністрацією і співробітниками установи, вона виступає у вигляді єдиних режимно-педагогічних вимог, що пред'являються до засуджених.

Кожна режимно-педагогічна вимога, окремий алгоритм дій повинні бути в повному об'ємі забезпечені інформацією, для чого необхідні накопичувачі, банки такої інформації. Ці банки інформації необхідно створювати, класифікуючи їх відповідно до цільового призначення, піклуючись про постійне поповнення і оновлення даних, про швидке відтворення і готовність до використання. Тут необхідну допомогу можуть надати комп'ютери, в пам'ять яких можна закласти необмежену кількість інформації пошуково-інформаційного характеру, алгоритми дій при тій або іншій події (як що носить надзвичайний характер, так і ті, що щоденно повторюються в буденному житті), варіантність дій у нештатних ситуаціях (особливо в поведінці засуджених). Створення подібної системи інформації є перспективним напрямом. Накопичення, зберігання і керівництво інформаційними потоками повинні бути у веденні адміністрації і соціально-психологічної служби пенітенціарного закладу [3].

Інформація повинна відповідати ряду встановлених вимог.

Інформація повинна бути *об'єктивною і достовірною*, факти, які в ній повідомляються, повинні бути типовими для даного явища, точними і безперечними. Недостовірна інформація призводить до конфліктів, негативних взаємин і навіть масових безладів.

Кожному співробітникові дуже важливо уміти відрізнити правду від явної брехні, щоб не допустити помилок в аналізі інформації. При оцінці об'єктивності і достовірності інформації важливими є суб'єктивні якості вихователя: рівень його загального розвитку й освіти, професіоналізм, досвід роботи, вміння бути об'єктивним і справедливим.

Оптимальність інформації означає, що за своїм обсягом вона повинна бути не зайвою, але і не малою. Якщо інформація надмірна, то це ускладнює процес її збору, обробки і аналізу. У цих випадках витрачається багато сил і зайвого часу.

Одна з вимог до інформації – це **своєчасність** і **оперативність**. В умовах роботи із засудженими оперативна обстановка в загоні і колонії може змінюватися щогодини. Кожному співробітникові заздалегідь потрібно розробити надійну систему отримання своєчасної інформації про полягання режиму і дисципліни в загоні і колонії, настроях окремих засуджених, особливо схильних до втечі, хуліганських проявів, вживання спиртних напоїв і наркотиків, гра в карти. У цих цілях слід використовувати допомогу членів самодіяльних організацій засуджених, які встали на шлях виправлення, начальників відділень СПС, оперативних працівників.

Безперервність і **системність** інформації повинні забезпечити вивчення об'єкт в динаміці. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання вірної організації взаємодії співробітників всіх відділів, частин і служб колонії.

Необхідна вимога, що пред'являється до інформації, – її **корисність** і **цінність**.

Всяке повідомлення, що містить в собі зведення про об'єкт виховання, є тим цінніше, чим більше воно зменшує ступінь невизначеності знань про нього і чим швидше ці відомості можуть бути отримані.

Під корисністю інформації розуміється змістовність того або іншого повідомлення, документа. Важливо уміти відбирати з великого потоку інформації найбільш важливі, цінні відомості, які призведуть до найбільш ефективного процесу виправлення засуджених.

Інформація виявиться корисною в тому випадку, якщо співробітники колонії вірно здійснюватимуть аналітичне забезпечення виховного процесу.

Аналіз (від греч. *analysis* – розкладання, розчленовування) – процедура уявного, а часто і реального розчленовування предмету (предметів) або відношення між предметами на частини (ознаки, властивості).

Аналіз фактично неможливий без синтезу і навпаки, тому про аналіз говорять як про синонім дослідження, пізнання. **Педагогічний аналіз** при науковому дослідженні строго орієнтований на методологію, принципи і методи пенітенціарної педагогіки. Педагогічний аналіз будується як коректно здійснюваний процес пізнання якого-небудь педагогічного об'єкту, явища, аспекту на основі наявних педагогічних знань, досвіду і освоенних педагогічних прийомів.

Предметами педагогічного аналізу можуть бути педагогічна система, педагогічний процес, педагогічні закономірності, педагогічна ситуація, педагогічна проблема, педагогічні умови і причини, педагогічні характеристики професійної майстерності, рівень професійно-

педагогічної підготовленості, педагогічна технологія, правова і етична вихованість та ін. [1].

Існує декілька прийомів педагогічного аналізу. **Прийом структурного аналізу** педагогічної реальності рекомендує співробітникам, поєднуючи аналіз з синтезом і виявляючи елементи педагогічної реальності, постійно в думках бачити, як вони складаються в ціле, чи немає порожнеч (пропусків), чи не „притягають” до неї ті елементи, які не належать явищу, що вивчається, і не характеризують саме його якісну свосередність. Наприклад, якщо аналізується правова культура засудженого, то в її цілісній структурі слід виділити, як основні елементи аналізу, правове утворення, правову вихованість, правову освіту і правову розвиненість.

У значному числі випадків структурний аналіз будується досить стандартно, наприклад, як аналіз педагогічних систем освітнього процесу, правового виховання, професійної підготовки, виправлення і перевиховання та ін. Його структуру утворюють елементи: цілі, завдання, об’єкт, суб’єкт (співробітник, колектив співробітників та ін.), зміст, умови, педагогічні технології, форми організації, контроль, оцінка результатів.

Відносно стандартний і аналіз педагогічних ситуацій, в структурі яких виділяються педагогічні особливості об’єкту і суб’єкту педагогічної роботи, педагогічна взаємодія, педагогічні умови.

Прийом змістовного аналізу припускає ретельний розгляд кожного з елементів для його розуміння, з’ясування місця, ролі і його взаємозв’язків з іншими. Наприклад, при аналізі правової освіти засудженого слід піддати вивченню і оцінці знання ним основних правових встановлень, необхідних йому, їх розуміння, навички практичного використання, знання своїх прав, способів їх захисту тощо. Слід перебрати в аналізі все, що відноситься до поняття „Правова освіта”, і розібратися в „наповненні”, змісті, якісній вираженості кожного елементу і аналізованого явища в цілому: що засуджений знає, а що не знає, в якому ступені і як розуміє, що уміє добре, а що – недостатньо та ін.

Конструктивно при аналізі якісних особливостей об’єкту, що вивчається, слід аналітично розділяти рівні його розвитку, наприклад, низький, середній, високий.

Прийом аналізу педагогічних умов. Спочатку, як це витікає з описаних вище прийомів, педагогічне явище, що вивчається, розглядається окремо, як деяка цілісність, що має свою внутрішню структуру і змістовні особливості. Але воно завжди „занурене” в середу, має оточення, що впливає на нього, і знаходиться з ним у взаємодії. Це і є умови, які можуть бути позитивними і негативними для явища, що вивчається. Треба завжди виявляти і аналізувати умови, виділяти в них окремі чинники, головні і другорядні, розглядати їх в комплексі причин і наслідків. При аналізі, наприклад, індивідуальної виховної бесіди співробітника із засудженим в числі оцінюваних умов, що визначають її педагогічну ефективність, виступає привід бесіди, факт переслідуваних

співробітником цілей, значущість бесіди для засудженого, обставини (місце, час), в яких вона проходить, авторитет співробітника, який проводить бесіду.

Прийом причинно-наслідкового аналізу орієнтований на виявлення причин, наслідком яких виступають особливості (структурні і особливо змістовні) аналізованого явища. Для розробки критеріїв по вдосконаленню виховної роботи, виявлення причин – найважливіше завдання.

Аналітична робота співробітника пенітенціарного закладу даватиме позитивні результати, якщо співробітники колонії оволоділи її прийомами.

При цьому аналітична робота класифікується за масштабом, об'ємом, відрізком часу і основним напрямом.

За масштабом аналіз проводиться як в цілому по колонії, так і по загонах, відділеннях і бригадах.

За об'ємом аналіз охоплює: всі основні напрями діяльності співробітників; окремі напрями цієї діяльності (стан режиму, трудової і учбової діяльності тощо); приватні питання цієї діяльності (наприклад, аналіз роботи самодіяльних організацій, гласність заохочень і покарань).

За відрізком часу аналіз проводиться на місяць, квартал, півріччя, рік або декілька років. В деяких випадках, наприклад при аналізі дисципліни, доцільне проведення оперативного аналізу по декадах.

У кожному конкретному випадку при проведенні аналітичної роботи слід зважати на специфіку аналізованого явища.

Особливе значення для успішного проведення аналітичної роботи має визначення її **основних напрямів**. Систематизація збираної інформації, придбання навичок в застосуванні прийомів її збору, обробки і аналізу, перспективне і комплексне планування, ухвалення оптимальних психолого-педагогічних рішень – все це далеко не повний перелік питань, який цілком залежить від вірного визначення основних напрямів аналітичної роботи. Розглянемо докладніше ці напрями.

1. Аналіз стану виховної роботи:

а) аналізуються дані про склад засуджених, характер і небезпеку скоюваних ними злочинів, їх вік, наявність колишніх судимостей, терміни покарання, рівень загальноосвітньої і професійно-технічної підготовки, психолого-педагогічні особливості;

б) вивчається особистість засуджених, їх мотивація, відношення до вчиненого злочину, поведінка, характер, схильності, інтереси та інші їх особливості;

в) аналізується ефективність виховних заходів, що проводяться в загоні;

г) вивчається результативність етичного, трудового, правового, естетичного виховання;

д) аналізуються дані про склад членів самодіяльних організацій і ефективність їх роботи;

е) аналізуються результати планування для чіткішої координації зусиль співробітників інших частин і служб.

2. Аналіз стану режиму відбування покарання:

- а) систематично аналізуються дані про число порушень, причини їх здійснення, вивчається ефективність вживаних заходів дисциплінарної дії;
- б) вивчається виконання засудженими розпорядку дня, досліджуються причини, що заважають його дотриманню;
- в) у разі вчиненого злочину вивчаються його причини.

3. Аналіз трудової діяльності:

- а) аналізується стан виробництва, причини безробіття, показники виробництва, трудового використання;
- б) вивчаються дані про результати трудової діяльності;
- в) вивчається відношення засуджених до людей праці, різних професій, результатам праці тощо.

4. Аналіз стану навчальної діяльності:

- а) аналізуються дані про наявність у засуджених того або іншого рівня освіти і спеціальності;
- б) вивчаються відомості про відвідуваність і успішність як в школі, так і в профучилищі;
- в) аналізується ефективність впливу школи і ПТУ на виховну роботу серед засуджених.

5. Аналіз роботи по залученню громадськості до виправлення засуджених:

- а) аналізуються дані про число членів ради вихователів, число представників шефських організацій, що беруть участь у виховній роботі;
- б) вивчається і аналізується ефективність всіх заходів, проведених за участю представників громадськості;
- в) аналізується вплив, що надається на того або іншого конкретного засудженого представником громадськості в процесі індивідуального шефства;
- г) вивчається вплив родичів на виправлення засуджених.

6. Аналіз роботи засуджених, таких, що підлягають звільненню, і їх ресоціалізації:

- а) аналізуються дані про число засуджених, таких, що підлягають звільненню;
- б) вивчаються питання і можливості засуджених з їх трудового і побутового пристрою після звільнення;
- в) вивчаються матеріали листування з колективами підприємств і установ, де працюватимуть звільнені.

7. Аналіз результатів рецидивної злочинності:

- а) аналізуються дані про число осіб, що скоїли злочин після відбування покарання;
- б) вивчаються причини рецидиву, поведінка і діяльність рецидивістів на волі;
- в) вивчаються упущення і недоліки в роботі з конкретними засудженими, такими, що відбувають покарання у пенітенціарному закладі.

Проведення аналітичної роботи по вказаних та іншим напрямом дозволить систематизувати всю інформацію, що поступає, постійно удосконалювати прийоми її збору і обробки, що позитивно позначиться на ефективності виховного процесу [2].

На підставі отриманої інформації і аналітичної роботи співробітники пенітенціарного закладу ухвалюють педагогічні рішення з питань виправлення засуджених. Рішенням є варіант пошуку і вибору шляхів для досягнення позитивного педагогічного результату. У виховному процесі такі рішення в більшій частині виступають у вигляді знайденого варіанту виховної дії на особу, групу або середовище засуджених. Рішення є вірним, якщо воно обґрунтоване, детально і різнобічно продумано.

Існує декілька прийомів ухвалення педагогічного рішення.

Приєм з'ясування педагогічної проблеми і мети її рішення полягає у відповіді на питання: у чому ж проблема, що треба вирішити, який кінцевий результат повинен бути досягнутий. З'ясовується (по ходу педагогічного аналізу) стан (рівень розвитку) педагогічного явища, що вивчається, з його плюсами і мінусами, а також те, яким воно повинно стати. Якщо є розбіжність між першим і другим, причому таке, яке бажано усунути, то це свідчить про існування проблеми, що підлягає рішенням. Педагогічна проблема може бути широкою (наприклад, вираженою у вигляді проблеми поліпшення правового виховання, підвищення педагогічної культури), вузькою, локальною (у вигляді, наприклад, досягнення знання етичних і правових норм засудженими, повчального розбору дій співробітника, досягнення розуміння своєї провини засудженими тощо). Уявлення про мету – кінцевий результат вирішення проблеми, того, що повинно бути досягнуто у результаті виконання саме даного рішення, опрацьовується в деталях, до виразного уявного представлення кінцевого педагогічного результату.

Приєм педагогічного аналізу проблеми – це дія з педагогічного аналізу, описана вище, але виступає тут як прийом, що реалізується на другому етапі підготовки рішення.

Приєм розробки варіантів педагогічного рішення і вибору кращого з них. Як при розкритті і розслідуванні злочинів хороше рішення, як правило, не то, яке першим приходить на думку. Воно повинно бути продуктом педагогічно обґрунтованих зіставлень декількох можливих варіантів педагогічних версій і вибору кращою з них. Вибір будується по аналогії з раніше ухваленими схожими рішеннями, по критеріях здійсності, педагогічної результативності, наявності-відсутності побічних педагогічних (найчастіше виховних) наслідків. Наприклад, співробітник, що постійно карає засуджених, можливо, і викличе відчуття страху у них, навіть доб'ється підвищення дисципліни, старанності, зовнішнього порядку, але виправити засуджених, таких, що побоюються всього і що страхуються від неприємностей всіма відомими способами, навряд чи вдасться.

Приєм опрацювання організації виконання ухваленого педагогічного рішення. Педагогічними елементами організації виконання рішення, проведення його в життя виступають:

- підбір відповідним чином підготовлених співробітників;
- підбір співробітників, підготовку яких можна і потрібно підвищити в ході роботи по виконанню рішення і конкретного завдання;
- обмірковування питання про зміст педагогічної роботи із співробітниками: кого і чому навчити, в чому полягатиме повчальність участі співробітника, чиї взаємини поліпшити, які якості розвинути, які уміння удосконалити, в чому надати допомогу та ін.;
- визначення форми педагогічної роботи перед початком дій: інструктаж, проведення додаткового заняття, роз'яснення, прикріплення досвідченого співробітника до малодосвідченого, перевірки підготовленості визначених співробітників до майбутніх дій тощо;
- обмірковування умов і методів педагогічної роботи в ході дій співробітників з виконання отриманих завдань: показ, пояснень, тренаж, контроль, супровід, підтримка, допомога, консультування, співучасть в роботі, особистий приклад, додаткове роз'яснення, навіювання, вимога, аналіз промахів тощо;
- педагогічної роботи після закінчення дій: повчальний розбір, роз'яснення і показ шляхів не повторення прорахунків в майбутньому, постановка в приклад тих, що успішно виконали завдання з поясненням причин їх успіху, засудження халатності, обґрунтування і оголошення заохочення.

Співробітники колонії ухвалюватимуть вірні педагогічні рішення з питань виправлення засуджених, якщо оволоділи прийомами ухвалення таких рішень.

У виправних установах педагогічні рішення можуть бути класифіковані на наступних підставах:

- 1) рівню педагогічної дії – масові, групові та індивідуальні;
- 2) організації розробки – одиничні, колегіальні та колективні;
- 3) організації оформлення – імперативні, рекомендаційні;
- 4) за ієрархією супідрядності – основні, похідні;
- 5) за тривалістю здійснення – перспективні, поточні;
- 6) причинах виникнення – програмні, ситуативні;
- 7) участі суб'єктів – комплексні, обмежені;
- 8) за формою вираженості – письмові, усні [3].

Рішення на рівні масових і групових форм дії припускають дію на засуджених як в цілому масштабі пенітенціарного закладу, так і в рамках загону.

Основними формами таких рішень є: вирішення про проведення бесід, диспутів, питань і відповідей тощо.

Усі ці рішення в основному плануються. Це найбільш комплексні рішення, які спрямовані на формування свідомості, позитивної мотивації, взаємин і спілкування засуджених. Такі рішення ухвалюються з

урахуванням об'єкту виховання, а також наявності і якісного стану виховної інформації.

Рішення на рівні індивідуальної виховної дії застосовуються по відношенню до кожного засудженого диференційовано, з урахуванням різних відхилень в його свідомості, поведінці і діяльності.

Такі рішення здійснюються в основному у вигляді атестування засуджених, проведення з ними різних бесід, індивідуальної виховної роботи.

Одноосібні рішення ухвалюються перш за все особами, які організують даний процес. Переважаюча більшість таких рішень містяться в наказах начальника підрозділу, а також розпорядженнях, що надаються в усній формі. Одноосібні рішення найчастіше зустрічаються на рівні індивідуальної виховної роботи.

Колегіальні й колективні рішення відбиваються у вирішеннях методичної ради колонії, ради вихователів загону. Вони приймаються на нарадах при начальнику колонії. Ці рішення ухвалюються з питань, що відносяться до діяльності колонії або загону.

Імперативні рішення (категорична форма) в основному виражені у формі наказів і не підлягають змінам з боку виконавців після їх ухвалення. З погляду обов'язковості виконання, до них відносяться також плани виховної роботи.

Рекомендаційні рішення є переважаючими у виховному процесі із засудженими. Такі рішення більшою мірою, чим інші, потребують психолого-педагогічної корекції.

Основні рішення ухвалюються по головних питаннях виховання, а похідні – деталізують їх. Проте кожне похідне рішення, прийняте на своєму рівні, є основним і вимагає при виконанні похідних вирішень нижчого порядку.

Перспективні рішення розраховані на тривалість і планомірність їх виконання і передбачають певні результати в майбутньому. До таких рішень відносяться тематичні плани з правового, етичного, естетичного виховання, які розраховані на здійснення в певний термін. У даному випадку рішення вважатиметься виконаним якщо прочитано розроблений цикл лекцій і бесід.

Поточні рішення ухвалюються в повсякденній практичній діяльності на базі оперативної інформації, на рівні масової виховної дії на засуджених. До них відносяться вирішення з організації бесід, диспутів, вечорів питань і відповідей, занять в школі активу та ін. На рівні індивідуальної роботи вони включають рішення по заявах, скаргах, пропозиціям засуджених тощо.

Програмні рішення передбачає основні напрями виховання засуджених. До програмних рішень відносяться плани соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими на рік, квартал, плани індивідуальної виховної роботи.

Ситуаційні рішення застосовуються в різних виховних ситуаціях. Підготовка їх обмежена часом протікання. Це рішення, що приймаються в екстрених ситуаціях. Наприклад, рішення про посилення виховної роботи в загоні, установі у зв'язку з оголошеним указом про амністію певної категорії засуджених та ін. Такі рішення є як би додатковими до заздалегідь запланованих заходів.

Комплексні рішення. Це сумісні плани виховної роботи пенітенціарного закладу та інститутів громади – ЦСССДМ, центрами зайнятості, вищими навчальними закладами, підприємствами, організаціями тощо.

Обмежені рішення ухвалюються на базі інформації, що епізодично поступає, і мають в основному разове значення. Наприклад, оголошення рішення про зарахування отриманих виписок з вироків, листів від осіб, що звільнилися з виправного закладу, родичів засуджених на місцевому радіо.

Письмові рішення оформляються у пенітенціарному закладі наказами начальника колонії, протоколами зборів, засідань співробітників.

Усні рішення виражаються в усних наказах, розпорядженнях, вказівках.

Розглянута класифікація рішень різносторонньо характеризує особливості виховного процесу у пенітенціарному закладі, відображає його специфіку в процесі виправлення засуджених. При вірному ухваленні педагогічних рішень всіма співробітниками виправного закладу ефективність такого процесу значно підвищується.

Література

- 1. Завацька Л. М.** Технології професійної діяльності соціального педагога : навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 240 с.
- 2. Исправительная** (пенитенциарная) педагогика. – Рязань : РВШ МВС СССР, 1993. – 127 с.
- 3. Калашник Н.** Пенітенціарна система України шляхом перетворень : електронний ресурс. – Режим доступу: <<http://www.n-kalashnik.com.ua>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 4. Литвишков В. М., Митькина А. В.** Пенитенциарная педагогика : курс лекцій / В. М. Литвишков, А. В. Митькина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 400 с.
- 5. Методика и технологии работы социального педагога :** учеб. пособие для высш. учеб. заведений / Б. Н. Алмазов, М. А. Беляева, Н. Н. Бессонова и др.; Под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева. – М. : Издательский центр „Академия”, 2002. – 192 с.
- 6. Синьов В. М., Кривуша В. І.** Пенітенціарна педагогіка: в основних запитаннях і відповідях : навчальний посібник / В. М. Синьов, В. І. Кривуша. – К. : ДЦССМ, ДДУПВП, 2000. – 123 с.

Краснова Н. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення виховного процесу у виправному закладі

У статті розкрито інформаційне забезпечення виховного процесу у пенітенціарному закладі (суб'єкт, об'єкт, організація процесу виправлення, його умови й результат); надано класифікацію інформації, а також умови до її застосування; характеризуються прийоми структурного, змістовного, педагогічного, причинно-наслідкового аналізу.

Ключові слова: інформаційне забезпечення виховного процесу, аналіз та синтез соціально-педагогічного процесу у пенітенціарному закладі.

Краснова Н. П. Информационно-аналитическое обеспечение воспитательного процесса в исправительном учреждении

В статье раскрыто информационное обеспечение воспитательного процесса в пенитенциарном учреждении (субъект, объект, организация процесса исправления, его условия и результат) дана классификация информации и условия для ее применения; характеризуются приемы структурного, содержательного, педагогического, причинно-следственного анализа.

Ключевые слова: информационное обеспечение воспитательного процесса, анализ и синтез социально-педагогического процесса в пенитенциарном учреждении.

Krasnova N. P. Information and analytical provision of the educational process in a correctional institution

The article discloses information support of the educational process in the prison establishment (subject, object, organization of the process of correction, its conditions and the result) is given the classification of information and the conditions for its use; techniques are characterized by structural, content, pedagogical, cause-and-effect analysis.

Key words: informational provision of educational process, the analysis and synthesis of socio-pedagogical process in a penal institution.

УДК 37.013.42:343.261

В. О. Сідлецька

**МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО
І ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА НЬОГО В ПРОЦЕСІ
ПЕРЕВИХОВАННЯ**

Злочинність неповнолітніх як своєрідний барометр загальної злочинності та рівня моральності суспільства, незважаючи на зниження її загального рівня впродовж останніх років, залишається гострою